

היו אלה הבחירות המזורות ביותר בתולדות המדינה

פיצוץ

אין פירוש הדבר כי התשרירים האלה אכן השפיעו על ההצבעה. לרעתו, השפעה זו היתה מיוערת, אם היתה כזאת בכלל. אבל הצפייה בטלוויזיה קבעה את רפואי היחס לבחירות. קשה לקבוע מה קדם למה, מה גרם למה. האם הטלוויזיה היא שהשחיתה את האוהר, עד כי היה ליושב-כורסה, הרחוק מכל השתתפות פעילה? או שמא קרה להיפך, והטלוויזיה מילאה תפקיד זה מסני שהאזרח הישראלי הפך לספורטאי-שלי פיצוחים?

תכן שהתופעה עמוקה יותר. יתכן שבעיני הנוחר המצוי, כל הדברים העומדים להכרעה נתפסים כדברים מופשטים, שאינם נוגעים בעצם לחייו שלו. לשון אחרת: הבוחר המצוי הוא די שבע, למרות כל בעיות היומיום. אין הוא חש כי תוצאות הבחירות האלה יקבעו את גורל חייו וחי יקריו.

אין הוא מודע לכך שביום הבחירות יקבע, למשל, אם בנו יישלח למילחמה ועלול להייהרג, או אם הוא עצמו יפטר מהעבודה וישלך לרחוב. יכול הציבור הערבי בישראל לשמש כמעין קבוצת-השוואה, כמקובל בדגמים סטטיסטיים. שם האווירה שונה לחלוטין. הערבים יודעים שכל אשר קורה ביום-הקלמי נוגע לחייהם ממש, לחיי בני-עמם, למצבם האנושי והלאומי. לכן ממלאה אצלם הטלוויזיה תפקיד קטן מאוד בבחירות, ואילו אסיפות-הבחירות ככל כפר היו מלאות, גרושות ו"חמות". מדוע התרשם הנוחר היהודי כי הבחירות נוגעות לו רק בעקיפין, כאורח המדינה, ואינן נוגעות לו אישית, כמישרין? איך נותר בו רושם זה גם אחרי מילחמת-הלבנון, שהוכיחה בעליל כי החלטה ממשלתית אחת יכולה לשנות את כל חייו בן-לילה? שלא לדבר על מניות הבנקים והאינסולציה?

דמה לי שהתשובה נעוצה בהרגשתו האינסטינקטיבית של הנוחר, שבמצב אין הבדל גדול בין שתי המיפלגות. אילו הציג המערך מצע שהיה באמת שונה כיסודו ממצע הליכוד — לגבי המילחמה, הכלכלה, הפער החברתי, יחסי רתי-מדינה, משהו — יתכן שהמצב היה משתנה. אבל הציבור אינו ממומטם. גם אנשים פשוטים כביכול, שלא גמרו בית-ספר יסודי, תוספים עניינים פוליטיים חשובים בדייקנות מפתיעה. הציבור תפס היטב את האמת: שיש הבדל מיוערי בין שני הגושים הגדולים, הבדל שאינו נוגע למהות. המערך קצת מתון יותר לגבי המילחמה, הליכוד קצת קיצוני יותר לגבי ההתנחלות, המערך אולי קצת אמין יותר לגבי היכולת לרפא את הכלכלה, אך ההבדלים הם שוליים, ויתכן כי תוצאות הבחירות ישקפו זאת. איש לא יעלה על באריקדות כאשר הקרב בין שני הגושים מתמצה בהבדל בין 40 קילומטרים בלבנון ובין 48 או 53 קילומטרים. או בין ההתנחלות בראש הדר וההתנחלות בגב ההר או בעכו של ההר. הדיבורים על ממשלת-אחדות-לאומית הקהו את ההתלהבות עוד יותר. מי ניח לפיצוחים ויחוש לאסיפה, ועל אחת כמה וכמה לפעולה של ממש, כדי לבחור בין-הצמד שמיר-פרס והצמד פרס-שמיר?

ש לתופעה סיבה עמוקה עוד יותר. המיפלגות הגדולות והבינוניות, ורוב המיפלגות הקטנות, אינן מאוגדות באמת סביב תוכנית פוליטית אמיתית. מבחינה זו יש דמיון הרבה יותר גדול בין התחיה והרשימה המתקדמת מאשר בין אחת מהן לבין הליכוד, המערך, יחד, ואף ריץ וינוני. זוהי תופעת הסופרמארקטים הפוליטיים (והבוטיקים המסור נפים להם, כפי שבכל תנות כליבו גדולה באירופה יש כיום מחלקה של בוטיקים יוקרתיים, הנושאים את שמותיהם של ריוה, סאן-לוראן ודומיהם). גם בחו"ל יש סופרמארקטים פוליטיים כאלה, ויתכן ששם אין בכך אסון. אך אצלנו יש צורך לקבל החלטות חיוניות, הכרעות גזעניות מול שיוויין). כאשר יש ניצים ויונים במערך, פאסיסטים ודמוקרטים בליכוד, גוענים ושוחרי-שלום במפד"ל וביחד — לא תיתכן בקלפי הכרעה דמוקרטית אמיתית על נושאי-הסוד של חיינו. שלא לדבר כלל על נושאים כלכליים חיוניים, שלגביהם לא אמרה שום מיפלגה דבר משמעותי כלשהו. היערכות זו, שמקורה בהיסטוריה של המיפלגות, מסלפת ומעוותת את ההכרעה הדמוקרטית עד ללא הכר. היא מרוקנת את הבחירות מתוכן האמיתי, ועל כן היא מחנכת לארשות ולציניות. יש בארץ מקום לארבע-חמש רשימות: גוענים ולאומנים קיצוניים; ניצים, יונים, ומחנה-השלום העיקבי. בין אלה יכלה לפול הכרעה אמיתית. אולי יש גם מקום לרשימות של חסדי אלוהים ומסוקווה, אך כל עוד לא תהיה היערכות ברורה ונקיה כזאת, קשה לדרוש מן האורח להתלהב ולהשתתף. הדמוקרטיה מחייבת השתתפות. דמוקרטיה-שלי-פיצוחים היא דמוקרטיה שקל לאויביה לפצחה.

כבר אמרנו: הבחירות הפכו לספורט של צופים. בספורט הכרוגל, למשל, יש שלושה סוגים של משתתפים. יש השחקנים עצמם, המתרוצצים על המיגרשים, והם מעטים מאוד. יש המטריחים את עצמם למיגרשיה-כרוגל, הצורחים לכבוד קבוצתם, השורקים על הקבוצה היריבה, הנורדים עם קבוצתם מעיר לעיר וממיגרש למיגרש, והזורקים לפעמים נקבוקים לעבר השופט. יש רבים כאלה, אך גם הם מהווים מיעוט קטן בין חובבי הספורט. הרוב העצום של ה"ספורטאים" הם ספורטאי-כורסה, ספורטאי הפיצוחים, שאינם מזוים את התחת, במחילה מכבודם, כדי לעשות משהו, חוץ מאשר לגשת למקרר. אלה יושבים מול מקלט הטלוויזיה, מתלהבים, מותחים ביקורת, מקטרים, מקללים את השופט — כל זה מבלי לצאת מבעד דלת ביתם. כזהו כיום המצב גם במיגרש הפוליטי. יש מעטים המשתתפים במאבק, במיפלגות הגדולות והבינוניות, אלה הם שכירי המיפלגה, הקארייריסטים המבקשים לעלות בעזרתה לגדולה. לצבור רווחים כלכליים ואחרים, לתפוס

כסא או ג'וב. כמיפלגות הקטנות, הרעיוניות, אלה הם מתנדבים שבאמת איכפת להם, העושים לילות כימים כדי לקדם את הרעיון שהם מאמינים בו, התורמים מומנם ומכספם. אלה מעטים בישראל, מעטים להחריד. יש ציבור יותר גדול של צופים המשתתפים. אלה דומים לבאי-המיגרשים בשרה הגדולה שהם מוכנים לבוא לאסיפות, למחוא כפיים כאריכות (אם הם אשכנזים) או להתלהבות (אם הם מיוזרחים), לעשות נפשות למען מיפלגתם בחברה ובמקום העבודה, ואולי גם להצטלם בתשדירי-בחירות. אלה רבים יותר מן המשתתפים בפועל. אך גם הם מהווים מיעוט קטן. הרוב העצום של הציבור הפוליטי, חסדי כל המיפלגות, הם המשתתפים במערכה הגורלית על עתיד האומה באמצעות הפיצוחים. הם יושבים מול מקלט הטלוויזיה, צופים באדיקות בתשרירים, מחלקים ציונים ביד נדיבה, מקללים את היריב ומהללים את הצד שלהם, מתקטים בין שידור לשידור ואינם מזוים את הישבן עד שבה אורם ללכת לקלפי ולהצביע. בגללם הסכו תשרירי-הטלוויזיה בבחירות אלה למכשיר המרכזי, וכמעט הבילעדי. יותר מאשר בכל מערכה קודמת, הם היו הלהיט של המערכה. לעיתים היה נדמה שההתמודדות בין בימאים, טרסטיאס, שחקנים, ברננים, קרייניות ושאר המשתתפים משני הצדדים תפסה את מקום ההתמודדות בין המיפלגות עצמן וראשיהן. המועמדים נעלמו מן העין ומן התודעה, מלבד אנשי הצמרת העליונה של המיפלגות, שהופיעו כפוחלצים מאופרים. מומחי הטלוויזיה הכינו להם את הטכסטים לקריאה, צבעו להם את השערות, קבעו להם את האישיות.

עולם לא היתה בארץ מערכת-בחירות מוזרה יותר. "לולא ידעתי שיש כאן בחירות, לא הייתי יכול לנחש זאת", אמר אורח מגרמניה, שבא לארץ כשבוע האחרון. "אינני יודע איך לאכול את הבחירות האלה", הורה איש-מיפלגה משופשף, באמצע המערכה. "מה טיבה של אווירה מיוחדת זו, שאספה את הבחירות לכנסת ה-11?"

אני כותב את הדברים האלה ביום הבחירות, כטרם היוודע התוצאות, ועל כן אני יכול לחשוב עליהם כרגע זה מבלי להיות מושפע ממה שיתרחש תוך כמה שעות, עם היפתח הקלפי. אני מדבר על הבחירות כשלעצמן, בלי קשר לתוצאותיהן. מכיוון שעמדתי בבחירות אלה משני-צדדי המיתרס — כאיש פוליטי השתתפתי בהן, וכעיתונאי הסתכלתי בהן מבחוץ — יתכן שאוכל להאיר את המטבע משני הצדדים.

ולא חברתי את ציבור-הנוחרים בארץ, הייתי עלול להתפתות למחשבה שהוא "אריש". על פני השטח, זה נראה כך. כל הסימנים המעידים על מערכה חמה, על השתתפות הציבור והתלהבות הבורחים, הסרו כמעט בליי. לא היו כתובות על הקירות, לא הורדו כרזות מוחץ ללוחות המודעות המעטים.

אפשר לראות בכך את ניצחון ארץ-ישראל היפה, שהיפתה עורף לאמצעים פסולים אלה. אך חוששני שהיתה לכך סיבה פחות סימפטית: פשוט לא היו חסידים נלהבים, שיכלו לעשות מעשים אלה גם בניגוד להוראות. לא רק במדינות כמו יוון ואיטליה, שכנותינו ביסדה-ליכון, אלא גם במדינות מערביות צפוניות כולטות הבחירות לעיני המתהלך ברחוב. לא כן אצלנו הפעם. היו מעט מאוד מרבקות על המכוניות — ניטוי בלתי-אמצעי להזדהות אישית של אורח עם מיפלגה. האסיפות היו מעטות, וההשתתפות בהן קטנה בהרבה ממה שהיה מקובל במערכות קודמות. מנהיגים ידועים, בעלי כאריזמה, הופיעו לפני קומץ-אנשים באולמות כמעט-ריקים. העדר הסיקור הטלוויזיוני לאסיפות אלה היה להם לברכה. אפשר היה לקבל את הרושם שלקדל פשוט לא איכפת, שבוחרי ישראל תפסו "ראש קטן" ומצטמצמים על הבחירות ותוצאותיהן. אך רושם זה היה מוטעה מיסודו.

קהל הישראלי היה איכפת. ועוד איך? לא היה כמעט אדם בישראל שהיה אדיש לשאלה אם הליכוד או המערך יקים את הממשלה הבאה. לא היה כמעט אדם בישראל שלא שנה מעומק נפשו כמה וכמה מיפלגות שהשתתפו בבחירות, ורכים אף אהרו רשימה זו או אחרת.

יתר על כן: האזרח התייחס בכבוד עמוק לתהליך הדמוקרטי עצמו. כמעט איש לא זילזל בבחירות. איש לא זילזל בזכותו ובחובתו לקחת חלק בהכרעה הדמוקרטית. יש זה כשלעצמו הוא נכס ציבורי שלא יסולא פזו. אין מדינות רבות בעולם היכולות להתפאר בכך. כדאי לזכור שמה שנראה לנו כמובן מאליו, במדינתנו, הוא חלום בלתי-מושג כרוב רובן של מדינות-העולם, הנאנקות תחת דיקטטורות קומוניסטיות, פאשיסטיות, צבאיות ואחרות. יש משהו מרשים, מרהיב, בעצם התופעה הזאת של המוני אזרחים, המודעים בעומק ליבם לחובתם הדמוקרטית, והקמים כדי לבחור באנשים שינהלו את המדינה בשנים הקרובות. נכס זה לא נשחק במערכה זו. אולי נכון ההיפך: המוני אזרחים ערבים שלא השתתפו בבחירות קודמות, או שהשתתפו בהן טיטם או כשכירי-קול, הצטרפו הפעם למחנה הגדול של הישראלי בעל-התודעה.

ישוועה הפלמנטרית הישראלית איתנה כיום כפי שהיתה כאשר יאשו-בכך מוזרה שיבעתיים הפאסיביות, בחרו רוב האזרחים במערכת-הבחירות.

כולות להיות לה כמה וכמה סיבות, המצטרפות יחד לתופעה אחת. הראשונה העולה על דעתי היא הטלוויזיה. הטלוויזיה, המשנה את כל מירקם חיינו, משנה גם את דפוסי הדמוקרטיה הישראלית.